

УДК 330.52.009.12

М. І. Дибя, д-р екон. наук, проф.,
Я. П. Якімлюк, аспірант,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ БАНКУ: ПОНЯТТЯ ТА ПІДХОДИ ДО ЇХ АНАЛІЗУ

Досліджено сутність категорій «банківські ресурси» та «фінансові ресурси банку» за допомогою вивчення та порівняння поглядів зарубіжних і вітчизняних економістів щодо визначення цих категорій; обґрунтовано різницю між зазначеними категоріями; досліджено сучасні методи аналізу фінансових ресурсів банку та запропоновано схему комплексного аналізу фінансових ресурсів банку.

Ключові слова: ресурси банку; фінансові ресурси банку; зобов'язання; власний капітал; методи аналізу фінансових ресурсів банку.

Банківська система як складова фінансової системи будь-якої країни відіграє вирішальну роль у її економічному розвитку.

Нині серед найактуальніших проблем банківського сектору України — незначний обсяг власного капіталу більшості банків і його незадовільна якість; незбалансованість структури активів і пасивів, низька ефективність управління ними, невисока їх якість. Як свідчить практика, ефективний шлях виявлення ризиків і тенденцій розвитку банківського сектора — це якісний і своєчасно проведений аналіз діяльності банків, зокрема аналіз їх фінансових ресурсів.

На сьогоднішній день в економічній літературі дуже часто чітко не розмежовують поняття «банківські ресурси банку» та «фінансові ресурси банку», а також далеко не всі економісти приділяють належну увагу ролі та місцю аналізу фінансових ресурсів у загальному процесі управління банком.

Отже, метою статті є визначення та формулювання понять «фінансові ресурси банку» та «банківські ресурси», розгляд та дослідження основних підходів та методів аналізу банківської діяльності для їх використання в аналізі фінансових ресурсів банків, а також виведення загальної схеми комплексного аналізу фінансових ресурсів банку. Як правило, більшість економістів розглядає банківські ресурси за грошовим, фінансовим аспектом, не враховуючи того, що в банку є ще й такі ресурси, як технологічні, матеріальні, інформаційні. На нашу думку, такий наголос саме на фінансовому аспекті банківських ресурсів робиться з тієї причини, що банки не можуть вступити у володіння іншими видами ресурсів, не маючи відповідних коштів, тобто фінансових ресурсів.

Проблеми формування ресурсів комерційного банку розглядали закордонні економісти Д. Полфреман, Ф. Форд, Е. Рід, Р. Коттер, Е. Гілл, Р. Сміт, Дж. Сінкі, І. Т. Кох за двома виокремленими аспектами — управління банківським капіталом та зобов'язаннями банку, однак поняття «ресурси банку» як самостійний термін ці науковці найчастіше не розглядали як об'єкт самостійного дослідження. Основні джерела коштів зазначені цими авторами у розгляді пасиву банківського балансу та аналізу формування банківських ресурсів із здійсненням пасивних операцій і мають прикладне значення. Банківські пасиви досліджуються з погляду їх обсягу, структури, витрат і цін, пов'язаних із банківським портфелем або балансом, та взаємозалежності цих факторів.

Вітчизняні та російські науковці М. Д. Алексеєнко, А. М. Герасимович, О. І. Лаврушин, А. М. Мороз, Л. Майборода, І. М. Парасій-Вергуненко, Л. О. Примостка, М. Ф. Пуховкіна, М. І. Савлук та ін. визначають поняття «банківські ресурси» на основі їх формування у процесі здійснення пасивних операцій, за допомогою яких банки формують власні ресурси. Сутність пасивних операцій полягає у залученні різних видів вкладів, одержанні кредитів од інших банків, емісії власних цінних

паперів, а також проведенні інших операцій, у результаті яких збільшуються банківські ресурси. Основну частину банківських ресурсів формують залучені кошти. Особливою формою цих ресурсів є власні кошти (капітал) банку.

Аналіз різних підходів до визначення поняття «банківські ресурси» [7, с. 34—35] виявив, що за своєю природою такі ресурси є фінансовими (хоча багато дослідників це не підкреслювало у визначенні даного поняття). З урахуванням цього можна дати таке визначення фінансових ресурсів банку: фінансові ресурси банку — це залучені та позичені банком кошти суб'єктів економічної діяльності та фізичних осіб, а також власні банківські кошти (власний капітал), які перебувають у розпорядженні банку і використовуються ним для кредитних, інвестиційних та інших активних операцій, а також для надання послуг (гарантійних, посередницьких, консультаційних, інформаційних, трастових тощо) з метою отримання достатнього прибутку. Дослідження також показало, що більшість економістів дуже вузько тлумачить поняття «банківські ресурси» й ототожнює його з поняттям «фінансові ресурси банку», що, на нашу думку, є помилковим.

Отже, фінансові ресурси банку є складовою його загальних ресурсів, що чітко видно за рис. 1.

Слід зауважити, що всі ресурси банку перебувають у тісному взаємозв'язку: фінансові ресурси використовуються для того, щоб купувати та утримувати трудові, матеріальні, нематеріальні та інші ресурси; у свою чергу, трудові, матеріальні та нематеріальні ресурси використовуються для мобілізації фінансових ресурсів. Також зазначимо, що інші ресурси включають кредитні та інвестиційні ресурси банку, які, на нашу думку, є похідними від його фінансових ресурсів, що в економічній літературі доволі часто плутають, відносячи їх усіх до фінансових ресурсів.

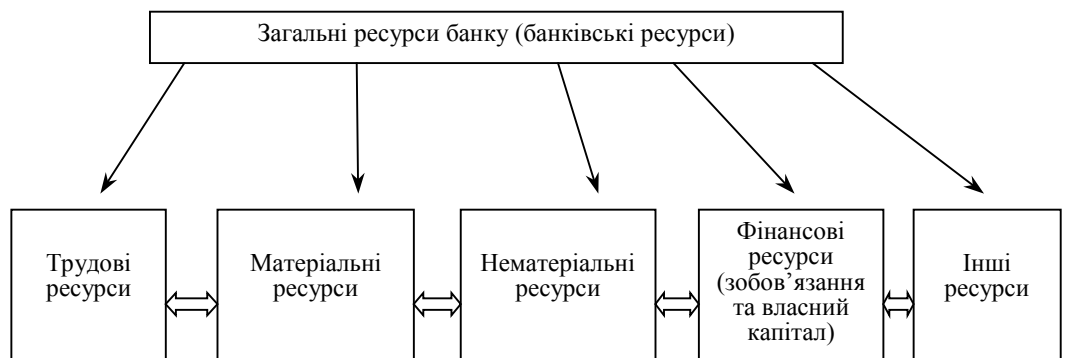

Рис. 1. Загальні ресурси банку

На нашу думку, стосовно банківських ресурсів можна ввести такі поняття, як банківські ресурси прямої дохідності та банківські ресурси непрямої дохідності: до перших слід віднести банківські ресурси, що забезпечують дохід банку безпосередньо у тій формі, в якій вони існують (переважно кредитні й інвестиційні ресурси), до других — ресурси, яким необхідно перетворитися в іншу форму чи форми ресурсів банку для отримання банком доходу (до них відносять усі інші ресурси банку — трудові, матеріальні, нематеріальні та фінансові ресурси). Саме це пояснює наше твердження про те, що не можна включати кредитні та інвестиційні ресурси банку до його фінансових ресурсів, адже фінансові ресурси забезпечують дохід банку на стадії перетворення у кредитні та інвестиційні ресурси.

Фінансові ресурси банку відіграють важливу роль у його функціонуванні та досягненні банком стратегічних завдань і цілей, їх аналіз є вкрай необхідним передовсім для прийняття виважених управлінських рішень, щоб досягти згадані цілі. Безумовно, управлінські рішення не базуються тільки на результатах аналізу фінансових ресурсів банку, вони також спираються на результати загального аналізу бан-

ку, складовою якого є аналіз його фінансових ресурсів, а також результати аналізу економічного середовища, переваг конкурентів, особливостей поточної ситуації на тому сегменті ринку банківських послуг, у якому працює банк. Проте загальний банківський аналіз є одним із ключових елементів у процесі управління діяльністю фінансової установи.

Як ми вже зазначили, аналіз фінансових ресурсів комерційних банків є однією з важливих складових загального банківського аналізу (рис. 2), що є елементом системи управління банком і підпорядкований загальній меті діяльності банку — максимізації його вартості. Без аналізу фінансових ресурсів неможливо розрахувати показники ліквідності, гепу, спреду, валютної позиції та інших важливих показників. До того ж, аналіз фінансових ресурсів банку є елементом системи комплексного аналізу фінансової стійкості сучасного комерційного банку [4].

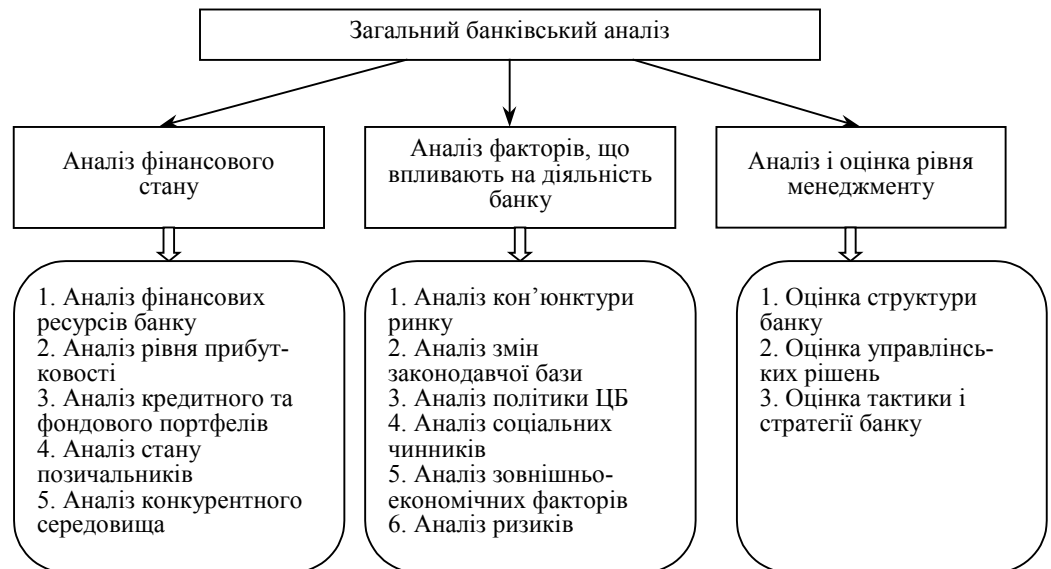

Рис. 2. Структура і зміст загального банківського аналізу

Загальні методи та підходи, які використовуються для здійснення банківського аналізу, можна використовувати й для аналізу фінансових ресурсів банку.

Більшість вітчизняних економістів, серед яких А. М. Герасимович, М. Д. Алексеєнко, С. М. Савлук, А. М. Мороз, А. А. Мещеряков, О. Й. Шевцова, В. М. Кочетков, погоджуються у тому, що загальний банківський аналіз являє собою сукупність методологічних положень, методичних прийомів, процедур і способів пізнання діяльності комерційного банку, базованих на принципах системності, різносторонності, багатофакторності дослідження, ієрархії показників, багатокритеріальності оцінки, узгодженості й спрямування на виявлення резервів підвищення ефективності діяльності банку, розробку економічно обґрунтованих рекомендацій щодо їх використання для досягнення стратегічної мети. Отже, аналіз фінансових ресурсів банку постає сукупністю підходів, прийомів і методів визначення структури фінансових ресурсів, поточних та минулих значень окремих їх складових, динаміки зростання цих складових і фінансових ресурсів загалом для визначення ключових показників стану фінансових ресурсів, динаміки їх зростання упродовж аналізованого періоду та піднесення ефективності діяльності банку щодо мобілізації та використання його фінансових ресурсів. Зрозуміло, що такий аналіз проводиться з урахуванням загальних принципів банківського аналізу. Сукупність підходів та методів аналізу фінансових ресурсів можна об'єднати таким інтегруючим поняттям як інструментарій цього аналізу.

Інструментарій банківського аналізу, який можна використати для аналізу фінансових ресурсів банку, включає відомі методи та види аналізу — порівнювання, приведення показників до порівнянного вигляду, використання абсолютних і відносних показників, групування, графічне й табличне відображення аналітичних даних, операційно-вартісний аналіз.

Потрібно зазначити, що інструментарій аналізу фінансових ресурсів банку має включати найдієвіші методи та види аналізу, які ефективно впливають на діяльність банку і за допомогою яких керівництво фінансової установи може вчасно виявляти недоліки та запобігти їх виникненню в майбутньому.

На основі розгляду різних підходів вітчизняних та закордонних науковців, зокрема А. М. Мороза, А. М. Герасимовича, І. М. Парасій-Вергуненко, Л. О. Примостки, Л. Майборода, Дж. Ф. Сінкі та В. Шарпа стосовно аналізу банківської діяльності можна виокремити комплексний і вибіркового типу аналізу, описовий та нормативні моделі аналізу фінансових ресурсів банку і портфельний підхід до аналізу балансу банку.

Описові моделі, що мають описовий характер, ґрунтуються на використанні інформації бухгалтерської звітності; до них відносять складання форм звітності стосовно фінансових ресурсів банку, надання звітності щодо них у різних аналітичних розрізах, їх вертикальний та горизонтальний аналіз, а також аналіз із використанням аналітичних коефіцієнтів (наприклад, питома вага міжбанківських кредитів у загальних зобов'язаннях банку або питома вага довгострокових депозитів у строкових депозитах банку).

Зауважимо, що вертикальний аналіз дозволяє оцінити статичний стан фінансових ресурсів банку, тобто отримати картину щодо частки кожної складової фінансових ресурсів банку в їх загальному обсязі на певний момент. Горизонтальний аналіз дозволяє оцінити динаміку фінансових ресурсів банку в цілому та їх складових, зокрема за аналізований період, на підставі чого можна прогнозувати зміни.

Нормативні моделі, що встановлюють нормативи показників фінансових ресурсів банку, передбачають виявлення й аналіз відхилень фактичних показників од установлених нормативів, серед яких, на нашу думку, можна виокремити три групи: нормативи, встановлені державними органами (НБУ — нормативи капіталу); нормативи, встановлені на основі загальної економічної практики (скажімо, щодо визначення нормативного значення співвідношення міжбанківських кредитів банку та його загальних зобов'язань); нормативи банку для внутрішнього використання.

Цікавим є також портфельний підхід до аналізу балансу банку, запропонований Дж. Ф. Сінкі стосовно управління активами й пасивами [6], за яким аналізувати фінансові ресурси банку можна на основі поділу їх на окремі портфелі: заборгованість перед бюджетом та НБУ; заборгованість перед банками; заборгованість перед клієнтами; цінні папери власного боргу; власний капітал. Кожен портфель аналізується окремо з погляду його обсягу, структури, динаміки, рівня витрат на залучення певних видів фінансових ресурсів, що входять до такого портфеля, та ризику як міри змінюваності цих витрат, тобто ймовірності їх збільшення.

Джерелами інформації для аналізу фінансових ресурсів банків можуть бути публічні (матеріали преси, наукових досліджень, законодавчі та нормативні документи), внутрішні (акти ревізій внутрішнього аудиту, дані бізнес-плану, матеріали зборів акціонерів, засідань ради директорів), облікові (бухгалтерська звітність, фінансова звітність, управлінський облік) та позаоблікові (акти перевірок вищих організацій і зовнішнього аудиту, матеріали перевірок органів державного контролю тощо).

З огляду на викладене, вважаємо, що до аналізу фінансових ресурсів банку потрібно підходити комплексно з урахуванням основних принципів такого аналізу, а також особливостей різних видів фінансового ресурсу банку (рис. 3).

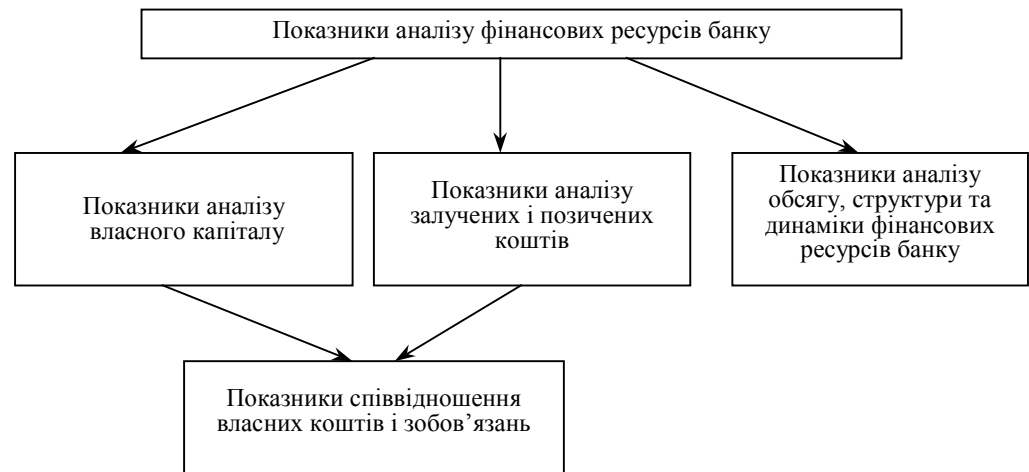

Рис. 3. Комплексна оцінка фінансових ресурсів банку

Основними цілями аналізу фінансових ресурсів банку є визначення обсягу власних коштів, їх структури і тенденцій змін; визначення обсягу залучених коштів і їх структури; перевірка дотримання нормативів достатності капіталу (власних коштів).

Аналіз фінансових ресурсів банківського сектора починають зі з'ясування загальної картини співвідношення власних і залучених коштів. Для цього зіставляють балансові дані щодо базового та поточного років і складають окрему таблицю, в якій із власних коштів (власного капіталу) виокремлюють статутний капітал, нерозподілений прибуток минулого, звітного років, резервний капітал, спеціальні фонди за їх видами на основі даних аналітичного обліку. Визначається питома вага кожного виду власних коштів як відносно загальної суми власного капіталу, так і щодо всіх фінансових ресурсів банку. Для з'ясування тенденцій щодо посилення чи послаблення ролі кожного виду власних коштів це зіставлення доцільно проводити протягом кількох років чи інших періодів.

Метою аналізу залучених коштів є визначення ролі кожного виду залучених коштів, оцінка тенденцій до збільшення чи скорочення коштів кожного із зазначених видів, формулювання загального висновку щодо політики управління залученими коштами.

У процесі аналізу залучених коштів окремо розглядають депозити до запитання (зокрема на кореспондентських рахунках банків і кошти до запитання), строкові депозити, зокрема міжбанківські кредити і депозити суб'єктів господарювання, вклади та депозити фізичних осіб. Ураховується інформація за базовий і звітний рік (період). Відтак щодо кожного виду залучених коштів визначають ті з них, завдяки яким і виникло це зростання (зниження), формулюють висновки щодо того, чим воно було зумовлено.

На основі дослідження динаміки структури залучених коштів оцінюють якість управління фінансовими ресурсами банківського сектора. З'ясовуються причини недостатнього використання резервів залучення коштів. Це можуть бути чи об'єктивні причини (економічний стан держави, інфляційні очікування населення тощо), чи низький рівень менеджменту банківського сектора. Практика свідчить, що найпоширенішою хвибою банків, якої вони припускаються в ході залучення коштів, є інертний стиль керування фінансовими ресурсами, за якого практична діяльність банків зорієнтована не на перспективну ефективність, а на щоденне виживання (виконання нормативів, «латання дірок» у балансі тощо). Ознакою такого стилю можуть бути відображені у балансі банку невиправдано високі темпи залучення міжбанківських кредитів.

Поняття «банківські ресурси» та «фінансові ресурси банку» не є тотожними, до того ж, фінансові ресурси є однією з головних складових банківських ресурсів банку; окрім фінансових ресурсів, банківські ресурси включають матеріальні, нематеріальні, трудові, кредитні та інвестиційні ресурси; всі види банківських ресурсів перебувають у тісному взаємозв'язку;

Інструментарій аналізу фінансових ресурсів банку оснащений значною кількістю прийомів та методів такого аналізу, проте, на нашу думку, бракує єдиного інтегрованого підходу, за допомогою якого можна було б дати єдину оцінку (інтегрований показник) поточного загального стану фінансових ресурсів банку, якості управління ними. Тому надалі необхідно працювати над розробкою такого інтегрованого показника.

Література

1. Алексєєнко М. Д. Капітал банку: питання теорії і практики. Монографія. — К.: КНЕУ, 2002. — 276с.
2. Васюренко О., Азаренкова Г. Математичні методи і моделі у сфері аналізу та управління банківською діяльністю // Вісник Національного банку України. — 2003. — № 8. — С. 11—12.
3. Косован К. С. Управление ресурсами в коммерческом банке // Деньги и кредит. — 2001. — № 6. — С. 32—36.
4. Кочетков В. М. Забезпечення фінансової стійкості сучасного комерційного банку: теоретико-методологічні аспекти. Монографія. — К.: КНЕУ, 2002. — 238 с.
5. Примостка Л. О. Аналіз банківської діяльності: сучасні концепції, методи та моделі: Монографія. — К.: КНЕУ, 2002. — 316 с.
6. Сінкі Дж. Управление финансами в коммерческом банке / Пер. с англ. — М.: Catallaxy, 1994. — 937 с.
7. Якімлюк Я. Фінансові ресурси банків // Ринок цінних паперів України. — 2006. — № 11—12. — С. 33—36.

Надійшла до редакції: 09.01.2009

УДК 314.3:311.17

З. О. Пальян, канд. екон. наук, доц.,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТРАНСФОРМАЦІЇ РЕПРОДУКТИВНОЇ АКТИВНОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Розглянуто сучасний перебіг народжуваності в Україні, її етапи та особливості її зміни у постперехідний період. Наведено результати регіональної типології характеристик дітородної активності з урахуванням чинників-стимуляторів та дестимуляторів.

Ключові слова: дітородна активність, факторний індексний аналіз, чинники-дестимулятори.

Україна вступила в нове тисячоліття з ультрасучасним низьким рівнем народжуваності, за якого не відбувається навіть простого відтворення населення. Сам факт низької народжуваності, притаманний більшості розвинутих країн світу, не є однозначно негативним явищем. За умови низької смертності та відносно довгої тривалості життя немає демографічних підстав для збереження високої народжуваності та плідності. Утім, для України небезпека криється не лише в тому, що чисельність народжених не компенсує природних втрат населення, а й у тому, що скорочення народжуваності набуло стрімкого та довготривалого характеру.